

УДК 343.9.02:3.078.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.15>

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПУВАНЬ - ПОТЕНЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

Явтушенко Андрій Михайлович,
аспірант
кафедри кримінального права та
кримінології
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

У даній науковій статті з'ясовано соціально-правову природу організованої злочинності та на цій підставі доведена необхідність доповнення чинного законодавства України з питань адміністративного нагляду суб'єктами вчинення зазначеного виду кримінальних правопорушень.

Зокрема, встановлено, що з часу прийняття у 1993 році Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» кількісно-якісні показники зазначеного виду суспільно небезпечної діяльності в нашій державі щорічно суттєво не змінюються, що свідчить про об'єктивну потребу щодо застосування до членів організованих кримінальних об'єднань системних і більш ефективних заходів державного примусу, одним із яких є адміністративний нагляд.

Поряд з цим, виявлено, що досі (включаючи період воєнного стану в Україні) на законодавчому рівні питання про доповнення Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» зазначеними об'єктами вказаного контролю не ставиться, що, у свою чергу, виступає однією з детермінант, яка корелюючим вчинком впливає на стан, рівень та інші кримінологічно значущі показники загальної злочинності в нашій державі.

Акцентовано також увагу на тому, що, закріпивши в Кримінальному кодексі (КК) України кримінально-правові ознаки такої співучасті у вчиненні кримінального правопорушення, як організована група та злочинна організація (ст. ст. 26–28, ст. 255), законодавець таким чином створив формальні умови для здійснення системних заходів щодо запобігання і протидії даному виду злочинності на рівні інших галузей права. Проте, досі відповідних ефективних шляхів у цьому напрямі не розроблено.

Виходячи з цього, у даній науковій статті сформульовані відповідні методологічні засади, на підставі яких можна зазначений вище Закон доповнити такими об'єктами адміністративного нагляду, як члени організованих злочинних угруповань, мова про які ведеться в ст. ст. 26–28 та ст. 255 КК, позаяк їх суспільна небезпека є не меншою, ніж інших об'єктів адміністративного нагляду (засуджених за статеві злочини; за злочини, вчинені у сфері обігу наркотичних засобів; засуджених до довічного позбавлення волі), які закріплені на законодавчому рівні.

Ключові слова: організована злочинність, адміністративний нагляд, державний примус, засуджений до позбавлення волі, об'єкти адміністративного нагляду, запобігання і протидія злочинності, кримінологічно значущі показники злочинності, національна безпека.

MEMBERS OF ORGANIZED CRIMINAL GROUPS ARE POTENTIAL OBJECTS OF ADMINISTRATIVE SUPERVISION IN UKRAINE

Yavtushenko Andriy Mykhailovych,
graduate student of the Department of
Criminal Law and Criminology
(Odessa State University
of Internal Affairs, Odesa, Ukraine)

This scientific article clarifies the socio-legal nature of organized crime and, on this basis, proves the necessity of supplementing the current legislation of Ukraine on administrative supervision of the subjects of the specified type of criminal offenses.

In particular, it was established that since the adoption of the Law of Ukraine "On the Organizational and Legal Basis of Combating Organized Crime" in 1993, the quantitative and qualitative indicators of the specified type of socially dangerous activity in our country have not changed significantly every year, which indicates an objective need for the application systematic and more effective measures of state coercion, one of which is administrative supervision, to members of organized criminal associations.

Along with this, it was found that until now (including the period of martial law in Ukraine) at the legislative level, the question of supplementing the Law of Ukraine "On Administrative Supervision of Persons Released from Places of Imprisonment" by the specified objects of the specified control has not been raised, which, in its turn, acts as one of the determinants, which by a correlating action affects the state, level and other criminologically significant indicators of general crime in our country.

Based on this, the relevant methodological principles are formulated in this scientific article, on the basis of which the above-mentioned Law can be supplemented with such objects of administrative supervision as members of organized criminal groups, which are referred to in Art. 26–28 and Art. 255 of the Criminal Code (CC) of Ukraine, since their public danger is no less than that of other objects of administrative supervision (convicted for sexual crimes; for crimes committed in the sphere of drug trafficking; sentenced to life imprisonment), which are fixed on the legislative levels.

Key words: organized crime, administrative supervision, state coercion; sentenced to imprisonment, objects of administrative supervision, crime prevention and counteraction, criminologically significant indicators of crime, National security.

Постановка проблеми. Як показали результати застосування статистичного методу дослідження кримінально-правових явищ і процесів, розпочинаючи з 1993 року (часу введення в дію Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [1]) та впродовж 2001–2022 р. р. (часу прийняття нового КК України), однією з потенційних загроз встановленому правопорядку та в цілому національній безпеці для нашої держави виступають організовані злочинні угруповання, види яких визначені у вказаному вище Кодексі (ст. ст. 26–28, ст. 255). При цьому звертає на себе увагу такий юридичний факт: обґрунтувавши у відповідних проектах закону та додатках до нього у виді порівняльної таблиці та пояснювальної записки до неї (ст. ст. 89–91 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» [2]) необхідність прийняття законодавчого акту з питань запобігання та протидії організованим злочинностям шляхом доведення великої суспільної небезпеки даного виду кримінальних правопорушень [1], його автори та в цілому інші суб'єкти законодавчої ініціативи (ст. 92 Конституції України) ні у 1993, ні в подальші роки (до 2024 року включно) жодним чином не вчинили інших системних дій, які б, зокрема, привели до

нейтралізації, усунення, блокування тощо причин і умов, що сприяли виникненню та розвитку організованих злочинних угруповань в Україні. Серед таких заходів, без сумніву, чільне місце займає і адміністративний нагляд, об'єктами якого члени даного виду кримінальних об'єднань досі не визнані на законодавчому рівні.

Більш того, немає на сьогодні й комплексних та системних досліджень з означеної проблематики на науковому рівні, включаючи й період прийняття та дії Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [3, с. 306–365], що можна також віднести до особливих корелянтів, які детермінують зазначений вид кримінальних правопорушень, а також знижують рівень ефективності державного контролю, мова про який ведеться у Законі України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [4].

Отже, слід визнати, що в наявності складна прикладна проблема, яка має бути вирішена не тільки на законодавчому, але й на доктринальному рівні.

Виходячи з цього, метою даної наукової статті є доведення необхідності віднесення на рівні закону до об'єктів адміністративного нагляду засуджених, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованих злочинних об'єднань.

Натомість, головним її завданням є з'ясування соціально-правової природи та суспільної небезпеки суб'єктів організованої злочинності як потенційних об'єктів зазначеного вище державного примусу.

Стан досліджень. Як показали результати вивчення наукових джерел, методологічне підґрунтя з питань адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, створили учені різних галузей права, а саме: О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. А. Бондаренко, В. В. Василевич, В. М. Гаращук, І. П. Голосніченко, О. Г. Гуменюк, О. М. Джужа, С. В. Ківалов, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, В. В. Конопльов, Є. В. Кубко, О. В. Лисодед, І. В. Мельник, Н. Р. Нижник, С. Г. Стеценко та ін.

У свою чергу, Т. О. Коломощ [5], А. Т. Колізіук [6], Х. П. Ярмачі [7] та ін. на рівні доктринальних дисертацій довели необхідність удосконалення адміністративно-наглядових засад діяльності держави, включаючи й питання адміністративного нагляду.

Натомість, ще у 2003 році Д. П. Цвігун безпосередньо дослідив проблеми здійснення адміністративного нагляду органами внутрішніх справ та розробив відповідні шляхи їх вирішення по суті [8].

Поряд з цим, варто зазначити, що до сьогодні у працях науковців не доводиться необхідність віднесення членів організованих злочинних угруповань до об'єктів адміністративного нагляду, які визначені у відповідному законі [4], що додатково актуалізує вибрану у цій статті тему дослідження, та, одночасно, визначає її теоретичне і практичне значення.

Виклад основних положень. Закріпивши в КК України кримінально-правові ознаки такої співучасті у вчиненні кримінального правопорушення, як організована група та злочинна організація (ст. ст. 26–28, ст. 255), законодавець таким чином створив формальні умови для здійснення системних заходів щодо запобігання і протидії даному виду злочинності на рівні інших галузей права.

Проте, на жаль, досі відповідних ефективних шляхів у цьому напрямі не здійснено, хоча і судова статистика, і узагальнені рішення у Пленумах Верховного Суду України матеріали свідчать про об'єктивну необхідність вчинення адекватних у цьому сенсі дій. Зокрема, у відповідній постанові Верховного Суду України акцентована увага суддів на тому, що організатори злочинної діяльності стійких об'єднань є найбільш небезпечними суб'єктами такого виду кримінальних правопорушень (пункт 2), визнавши таким чином суспільну небезпеку як одну із ключових оціночних критеріїв при кваліфікації діянь, пов'язаних з організованою злочинністю [9, с. 342–348].

Додатковим аргументом у цьому контексті виступають деякі кримінологічно значущі показники, що стосуються характеристики організованої злочинності в Україні [10, с. 445–476]. Так, тільки у 2002 році (першому звітному періоді після прийняття у 2001 р. нового КК) правоохоронними органами було виявлено 722 організовані групи та злочинні організації, учасники яких вчинили 6467 кримінальних правопорушень (-3,5% порівняно з попереднім роком), а саме: 77 бандитських нападів, 96 умисних вбивств, 1996 крадіжок чужого майна; ін. [11, с. 44].

У свою чергу, у 2011 році (останньому звітному періоді прийняття нового кримінального процесуального Кодексу (КПК) та затвердженні інших правил реєстрації та обліку кримінальних правопорушень) кількість кримінальних справ про злочини, вчинені організованими групами та злочинними організаціями становила 1,1 тис. (+7,9% відносно 2010 року). При цьому суди визнали винними у вчиненні злочинів 1,2 тис. осіб, або 84,6% (81,23%) від кількості засуджених за вироками, що набрали і не набрали законної сили [12, с. 29]. І, хоча по зрівнянню з 2001 у 2011 році рівень загальної злочинності у розрахунку на 100 тис. осіб зменшився, але щодо організованої її частини залишився практично незмінним [13, с. 67–70].

Аналогічні тенденції мали місце й на протязі 2012-2022 р. р. При цьому варто зазначити, що в офіційних статистичних джерелах відображаються відомості лише про вчинення кримінальних правопорушень групою осіб. Так, у 2013 році було зареєстровано 13 тис. 160 таких суспільно небезпечних діянь, які у структурі загальної злочинності склали 6,1% [14].

Натомість, у 2022 році мало місце 8 тис. 389 кримінальних правопорушень, вчинених групою осіб, або 6,2% у структурі загальної злочинності [15].

Отже, варто констатувати, що через прогалини у законодавстві та низький рівень запобіжної діяльності щодо організованих злочинних угруповань, цей вид кримінальних правопорушень не тільки збільшує реальні загрози посягань на об'єкти правової охорони, що визначені у КК (ст. 1), але й виступає одним з потенційних джерел, що загрожують національній безпеці України, особливо в умовах воєнного стану.

Показовою у цьому сенсі можна назвати протиправну діяльність організованих груп у сфері виконання покарань, які суттєвим чином впливають на правопорядок в органах і установах виконання покарань [16]. Так, саме зазначена категорія засуджених у 2016 році дезорганізувала роботу УВП і СІЗО (до 10% у загальній кількості з цих установ) та забезпечувала поставку на охороняємі об'єкти заборонених предметів, виробів і речовин [17, с. 12]. При цьому слід зазначити, що на профілактичних обліках щорічно перебуває майже 10% від загальної кількості засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, основу яких складають особи з числа членів організованих злочинних формувань [17, с. 16].

Звертає у зв'язку з цим на себе увагу і той суспільно небезпечний факт, який пов'язаний зі вчиненням кримінальних правопорушень персоналом ДКВС України, що були обумовлені протиправним впливом на них членів організованих злочинних формувань [17, с. 12–14].

Таким чином, підвищена суспільна небезпека зазначеної категорії осіб є очевидною, а тому системний підхід щодо запобігання та протидії явищам організованої злочинності є об'єктивно необхідним.

Дивною, наприклад, є позиція суб'єктів законодавчої ініціативи в Україні, які не віднесли досі до об'єктів адміністративного нагляду засуджених за вчинення бандитизму (ст. 257 КК). А, ще більш парадоксальним і алогічним можна назвати на сьогодні законодавчий підхід, відповідно до якого до таких об'єктів не віднесені організатори та учасники злочинних організацій (ст. 255 КК). Тим більше, що і перший,

і другий вид кримінальних правопорушень щорічно реєструється у відповідних джерелах офіційної статистики [15].

Додатковим аргументом з приводу означеної проблематики виступають кримінологічно значущі відомості [18, с. 6–54], щодо структури злочинів, вчинених організованими протиправними об'єднаннями, а саме – це:

- 1) злочинна діяльність, пов'язана з корумпованими зв'язками (9,6% у структурі організованої злочинності);
- 2) такі ж діяння, що пов'язані з міжнародними зв'язками (7,1%);
- 3) організовані угруповання, сформовані на етнічній основі (6,6%) [13, с. 67];
- 4) кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів тощо;
- 5) крадіжки та розбій;
- 6) вимагання;
- 7) хабарництво;
- 8) умисне вбивство; т. ін. [13, с. 69].

Якщо ці показники порівняти з інформацією про пенітенціарну злочинність, то можна вивести наступні схожі напрями протиправної діяльності організованих об'єднань у сфері виконання покарань: зокрема – це:

- а) злочини у сфері обігу наркотичних засобів (більше 30% у структурі кримінальних правопорушень, вчинених засудженими у ході відбування покарань);
- б) злочини, пов'язані зі злісною непокорою адміністрації УВП (до 30% у структурі пенітенціарної злочинності);
- в) дії, що дезорганізують роботу УВП; умисні вбивства, втечі з місць позбавлення волі, т. ін. [17, с. 2].

Такі ж схожі злочинні посягання характерні і для протиправної діяльності персоналу ДКВС України, які були детерміновані засудженими з числа організованих злочинних об'єднань, а саме – це:

- кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів (45% у структурі даного виду злочинності);
- корупційні злочини, вчинення яких обумовлено у тому числі засудженими з числа протиправних об'єднань (39%);
- зловживання впливом, вчинене з участю членів організованих злочинних угруповань тощо (3%); ін. [17, с. 13].

Висновок. Отже, результати проведеного у цій науковій статті аналізу законодавчих актів, офіційних статистичних джерел і наукової літератури дозволяють констатувати, що будучи носіями підвищеної небезпеки члени організованих злочинних угруповань, за формальними ознаками та щорічно повторюваними випадками кримінальної активності мають стати об'єктами відповідного державного контролю, що визначені в Законі України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі».

Список використаних джерел:

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.02.2024).
2. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 2801-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2024).
3. Довідник про автореферати виконаних в Україні за 1991-2008 роки дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата юридичних наук / укл. В. К. Грищук, Б. О. Кириш, О. Ф. Паська. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 472 с.

4. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 2689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2024).
5. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус в публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2005. 43 с.
6. Комзюк А.Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 37 с.
7. Ярмакі Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2007. 41 с.
8. Цвігун Д.П. Адміністративний нагляд органів внутрішніх справ у сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 20 с.
9. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизонанко, Л. Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 342–348.
10. Кримінологія: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея; д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужу. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
11. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2002 р. за даними судової статистики. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 3(37). С. 40–49.
12. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2011 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 6(142). С. 28–42.
13. Кулик О.Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.
14. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013 року. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.02.2024).
15. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=225262 (дата звернення: 10.02.2024).
16. Організаційно-правові заходи протидії протиправній діяльності кримінальних лідерів в установах пенітенціарної системи України: монографія / за ред. проф. В.Л. Ортинського. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. 380 с.
17. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: Інформ. бюлетень. Київ: Департамент ДКВС Міністерства юстиції України, 2017. 34 с.
18. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. Кн. 3: Практична кримінологія. 320 с.